

קרחת היתה מכה ברגלו או אונס אחר שמחמתו הוכרח ללכת יחף (יעב"ץ), או שהיה זה בימים האסורים בענילת הסנדל, כגון יום הכיפורים או תשעה באב (מהרש"א).

כָּל זְמַן שְׂמֹזְקִינֵין חֲכָמָה נְתוּסָפֶת בְּהֵם. שכיון שהם מזקינים ונחלשים, ונפסד גופם, רבה חכמתם ומתחזק שכלם, ומוסיפים שלימות, משום שכוחות הגוף והחומר מתנגדים לכוחות הנפש והרוח, וככל אשר יחלשו כוחות הגוף ותכבה אש התאוות, יחזק השכל וירבה אורו ותזך השגתו (ע"פ פיה"מ לרמב"ם קנים ג, ו ומורה נבוכים ג, נא בסופו). ואף שלעיל אמרו 'סבותא כלילא דחילפא', שימי הנערות חשובים מימי הזקנה, אכן כך הוא אצל שאר העם, אבל בתלמידי חכמים – ככל שמזקינים חכמתם מתרביית. ועוד, שאע"פ שימי הזקנה טובים לתלמיד חכם מחמת שמוסיף בהם חכמה, מכל מקום אין לו אז כח ללמוד דברים חדשים, שעיקר הלימוד הוא בימי הנערות [כדברי המשנה (אבות ד, כ) הלומד ילד למה הוא דומה לדיו כתובה על נייר חדש], וכפי מה שלמד בנערותו כך מוסיף חכמה בימי הזקנה (יד דוד).

קָשָׁה רַמָּה לְמַת כְּמַחֵט בְּבִשְׂרֵי הַחֵי, לא שכואב לו כפשוטו, אלא שקשה לנשמת המת לראות את בזיון הגוף ששימש לה משכן במשך ימי חייה בעולם הזה, כאדם הדואב על חורבן ביתו (ספר הסידים תתשסג; כלבו קיד; תוס' י"ט אבות ב, ז) [אמנם יש שהוכיח שכואב לו כפשוטו, שיש דברים שהמת מרגיש בהם (רדב"ז א, תפד. וראה שו"ת הרשב"א א, א, סטט)].

נִפְשׁוֹ שֶׁל אָדָם מֵתְאֲבֶלֶת עֲלָיו כָּל שְׁבַעָה, כלומר שהנשמה מתאבלת על הגוף, שעל אף שזכה על ידה לתורה ולמצוות, הולך למקום עפר רמה ותולעה, ואילו הנשמה יכולה לזכות לשוב אל ה' אשר יצרה [וכדלהלן (ע"ב) בברייתא על הפסוק 'הרוח תשוב אל האלוקים'] (מהרש"א).

הַזּוֹלְכֵין עֲשָׂרָה בְּנֵי אָדָם יוֹשְׁבֵין בְּמִקְוָמוֹ, במקום שמת שם (רש"י), ובאים אחרים ומקיפים את היושבים כאילו הם האבלים הצריכים להתנחם, שזהו כבודו של מת (מאירי). והטעם שיושבים במקום שמת שם, משום שהנפש מתאבלת במקום יציאת נשמה (תשובות הגאונים שפיר צדק ח"ג ד, ו; שלטי הגבורים מו"ק יח, א מדפי הר"ף). ויש שביאר, על פי דברי הגמ' לעיל שפשוטו של אדם מתאבלת עליו כל שבעה, שכביכול יש לנחם את המת עצמו גם אם אין אבלים אחרים (מהרש"א; מהר"ל; חפ"ן ה' [לבעל האורח חיים הקדוש]), וכדברי הרמב"ם (אבל יד, ז) שניחום אבלים גמילות חסד עם החיים ועם המתים (ראה קרית מלך שם). ■ להלכה, מת שאין לו אבלים, באים עשרה בני אדם ויושבים במקומו כל שבעת ימי האבלות, וכל העם מתקבצים עליהם (שו"ע י"ד שע, ג), אבל למעשה לא נהגו כן (רמ"א שם), ומכל מקום מתפללים שם בעשרה כל שבעה (שם, בשם מהר"ל).

כְּלִבְוֵהי לֹא נִבְחֵין, שקולי חלש ובקושי נשמע (רש"י), ויש שכתב, שלא יתכן שקרא לאבריו בכינוי גנאי 'כלבים', אלא הכוונה שכיון שאין בכוחו להתווכח עם ה'כלבים' [הכופרים], מן השמים משתיקים את קולם שלא ינבחו, כמבואר בגמ' (הגיגה ה, ב) שכאשר אין בעם ישראל מי שיוודע להתווכח עם הכופרים, מובטח להם שלא תהא חכמתם של אומות העולם יתירה על חכמתם (ענף יוסף על עין יעקב).

טְהוּנְהֵי לֹא טְהוּנֵין, שכיון שנודקן כבדו אזניו ולא יוכל לשמוע את היושבים רחוק ממנו, וגם הם לא יוכלו לשמועו מחמת שנחלש קולו, ומחמת שהתמעטו שיניו הרי יגמגם בדבריו ולא יבינהו (בן יהוידע).

אֲדָלָא אֲבִידְנָא בְּחִישָׁנָא, שמרוב זקנה אני הולך כפוף ומתנענע ונראה כמי שמחפש כסף שאבד לו (רש"י). ויש שפירש, שהזקן אינו מביט במה שלפניו, כי מתירא שמא יכה ראשו באבן או בכיוצא בה, וממשש בידו ונראה כאלו מחפש דבר שאבד לו (רבינו הנטאל).

יְנֻקוּתָא כְּלִילָא דְרוּדָא, סבותא כְּלִילָא דְחֶלְפָא - שבימי הנעורים היצר הרע תקיף על האדם, והעומד נגדו שכרו גדול בהרבה ממי שנמנע מלחטוא בזקנותו כשהוא כבר חלש ואין יצרו מתגבר עליו (בן יהוידע). והטעם שנמשלו ימי הנעורים דוקא לנוזל של ורד, הוא משום ריחו הטוב, בשונה מהסרפד שריחו מאוס (רבינו הנטאל), או משום שהורד הוא דבר חשוב אבל אינו מתקיים, וכך גם תקופת הנעורים הולכת ואינה חוזרת (מהרש"א).

עַד אֲרַבְעֵין שָׁנִין מִיְכָלָא מְעַלֵי מִכָּאן וְאֵילָף מִשְׁתַּיָּא מְעַלֵי, שמגיל ארבעים שנה נעשה האדם רך לבב, כדברי הספרי (שופטים) על הפסוק (דברים כ, ח) 'מי האיש הירא ורך הלבב' שהוא בן ארבעים שנה, ולכן השתיה מועילה להסיר את פחדיו ולחזק את לבו (רש"י [אך בסוף דבריו כתב שטעות סופר הוא בספרי וצ"ל בן שישים]). ויש שביאר, ש'מיכלא' הם הלכות וחיודושי תורה, שעד ארבעים שנה ימלא בהם האדם כריסו, ובהגיעו לארבעים שנה יוכל לעסוק באגדה הנקראת 'יין', אשר בה גנוזים סודות התורה, כמו שכתבו הפוסקים (ש"ך י"ד רמז, ו) שאין ללמוד חכמת הקבלה אלא כאשר יהיה בן ארבעים לבינה (ביאור הגר"א משלי כד, ל; אפריון בראשית יח, י).

אָמַר לֵיהּ הוּוּא גּוֹזָהָ לְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן קֶרְחָה מִהָכָא לְקָרְחֵינָא כְּמָה קָוֵי - מה המרחק מכאן עד הקֶרַח, ובא להקניטו על קרחתו (רש"י). ויש שביארו שמקום היה [בהודו] ששמו קרחה [או קרחינא], ושאל אותו מה המרחק מפה לשם, ובזה התכוין להקניטו על קרחתו, שאם לא כן אין זה אפילו מדרך המליצה והשחוק (מהרש"ל; יעב"ץ).

חֲזִייה דְלֹא סִיִּים מְסַאֲנֵיהּ, ואע"פ שאמרו (לעיל קט, א) לעולם ימכור אדם קורות ביתו ויקח מנעלים לרגליו, לרבי יהושע בן

המשך מעמוד קנא:

להחזיר על הפתחים משום שיש לו אוהבים ומרחמים יותר מלאחרים (מהרש"א).

לֹא יִהְיֶה קָא כְּבִי עֲלָה, שאף שאמרו (מו"ק כז, ב) שלשה ימים לבכי, היינו שאין רשאים לבכות יותר מכך, אך לא שחייבים לבכות, או שאכן חייבים לבכות, אלא שרוב חניניא ידע שמחמת זקנתו וחולשתו יזוקו לו הדמעות ולכן היה פטור מחובה זו (גהות העיב"ץ).

נדרש מלשון גלל [כמו] (בראשית כט, ג) 'וגללו את האבן', שיתברך שהעוני המתגלגל מאחד לשני לא יתגלגל עליו, וממילא שמענו שהעוני הוא דבר המתגלגל בעולם, שכל נותן סופו להיות מקבל, מלבד הקב"ה שהוא לעולם נותן ואינו מקבל (כלי יקר דברים שם).

אֲהַדְרִי אֲפִיתָהָ לֹא מְהַדְרֵי, שגם אם אין לו הוא מסתפק במועט ואינו מזלזל עצמו לבקש על הפתחים, או שאינו צריך